

VANHUUDEN MONINAISUUS KAHDESSA KULTTUURISSA

Eeva Rossi: *YTT, yliopisto-opettaja, Lapin yliopisto*

eeva.rossi@ulapland.fi

Kinnunen, Anna & Könönen, Maija & Vakimo, Sinikka (toim.): *Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita. Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä*, Gaudeamus: Helsinki, 2022, s. 279.

Yhteiskuntien ja kulttuurien tutkimus on sidoksissa ympäröivään maailmaan, jossa muutokset voivat olla nopeita ja dramaattisia. Tutkimus- ja julkaisuprosessit ovat puolestaan pitkiä ja hitaita. Tämä eritahtisuus tulee esiin Anna Kinnusen, Maija Könösen ja Sinikka Vakimon toimittaman kirjan *Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita. Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä* kohdalla. Kirja julkaistiin vuonna 2022 sen jälkeen, kun Venäjä oli aloittanut hyökkäyssodan Ukrainaan. Tekstejä on työstetty vuosia, mutta sota sai kirjan toimittajat, ja myös minut, pohtimaan teoksen julkaisemisen ja arvioinnin oikeutusta. Kirjan toimittajat toteavat teoksen syntyneen vuosina 2016–2019 toteutetun hankkeen tuloksena sekä tutkijoiden henkilökohtaisena yhteistyönä. Kirjassa on 17 kirjoittajaa, joista kolme työskentelee ja yksi on jatko-opiskelijana venäläisessä yliopistossa. Toimittajat perustelevat julkaisemista korostamalla luotettavan tieteellisen tiedon välittämisen ja tutkijoiden välisen, rakentavan vuorovaikutuksen tärkeyttä kulttuurisen ymmärryksen syventämiseksi nyt ja tulevaisuudessa. Näen myös, että pit-

käikäistyvässä ja monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa on tarvetta teoksen tuottamille uudennaisille näkökulmille vanhuuteen ja sen tutkimukseen.

Teos tarkastelee vanhuutta yhteiskunnallisesta, kulttuurisesta sekä yksilöllisen kokemuksen näkökulmasta. Kirjassa kysytään: 1) Miten vanhuutta ja vanhenemista merkityksellistetään ja millaisiksi vanhuskäsitykset ja vanhuutta koskeva kulttuurinen ajattelu muotoutuu? 2) Miten vanhuus ja vanhuuden kokemus rakentuu sekä arkisessa vuorovaikutuksessa että yhteiskunnan ja sosiaalisen järjestelmän kehyksissä? Kysymyksiin vastataan nojautuen kulttuurigerontologian ja sosiaaligerontologian viitekehyksiin ja tutkimustraditioihin. Tekijät toteavat teoksen saaneen vaikutteita kriittisestä gerontologiasta, jossa keskeistä on vanhuuden näkeminen kulttuurisesti määriteltynä sekä yhteiskunnallisesti ja poliittisesti säädeltynä. Näkökulma tulee esiin läpi teoksen, mutta painopiste on kulttuurisissa määrittelyissä ja niiden kriittisessä tarkastelussa.

Kirja koostuu toimittajien kirjoittamista johdanto ja päätösluvusta sekä 12 artikkelista. Johdanto ja päätösluvussa toimittajat paikantavat teoksen vanhuuden tutkimuksen kentällä, avaavat vanhuuden käsitettä, kulttuurigerontologiaa ja suomalaisille vieraampaa venäläistä kulttuuria. Kattavat luvut johdattelevat lukijan teoksen teemoihin ja kokoavat sen annin hyvin yhteen. Kirjan muut artikkelit jakautuvat neljään osaan. Teoksen vertailevan asetelman mukaisesti useimmissa osioissa teemoja on käsitelty sekä suomalaisesta että venäläisestä näkökulmasta. Artikkelit ovat

pääosin empiirisiä artikkeleja, joissa on oma kysymyksenasettelunsa ja teoreettinen tulokulmansa.

Ensimmäinen osa keskittyy vanhuuskäsityksiin kulttuurigerontologian näkökulmasta. Irina Savikina ja Jane Gary Harris tutkivat artikkeleissaan vanhuutta kirjallisuusgerontologian kautta aineistonaan venäläinen kirjallisuus. Savikina tarkastelee vuosituhannen vaihteen kirjallisuuden vanhuuden kuvauksia toiseuden ja naiseuden näkökulmista. Hän päätyy ainakin minulle yllättävään päätelmään: vanhuus assosioituu neuvosto aikaan ja näin vanhan naisen representaatiot yhdistyvät osaksi poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua. Vanhojen naisten näyttäytyminen ”kauheina eukkoina” liittyy haluun tehdä eroa ”vanhaan” ja ”rumaan” neuvosto aikaan. Toisaalta Harris toteaa stereotyyppioita tarkasteltuaan, että kirjallisuus vahvistaa, mutta myös haastaa vallitsevia käsityksiä. Samalla kuva ikääntymisestä moninaistuu.

Teoksen kolmas ja neljäs artikkeli tarkastelevat dementiaan ja muistisairauksiin liittyviä jaettuja käsityksiä ja kulttuurisia malleja. Sirkka Vakimon mainiota tarkastelua voisi kuvata dementia mielikuvien lyhyeksi historiaksi, joka alkaa antiikin ajasta ja päättyy modernin maailman ja tämän hetken tarkastelutapoihin. Maija Könönen yhdistää artikkelissaan ”läntisen” ja venäläisen kulttuurin näkökulmaa vanhuuteen ja dementia puheeseen. Hän havainnollistaa hienosti sen, että muistisairauksia ja dementiaa on mahdollista kuvata ja niistä voidaan keskustella viittamaatta biomedikaaliseen diskurssiin.

Teoksen toisessa osassa siirrytään tarkastelemaan isoisyyttä (Ilkka Pietilä ja Hanna Ojala) ja isoäitiyttä (Tatiana Tiaynen-Qadirin) ja niiden monimuotoisuutta isovanhempien itsensä tekemien merkityksenantojen kautta. Artikkelit kuvaavat ajassa ja sukupolvien välillä tapahtuvaa isovanhemmouden ja vanhuuden muutosta, mutta myös pysyvyyttä. Tiaynen-Qadirin tarkastelee yllirajaista isoäitiyttä. Artikkelit avaa kiinnostavasti kahden kulttuurin väliin sijoittuvaa isoäitiyttä, jossa näytettyvät perinteinen perhekuluttuuri ja perhearvot sekä neuvostoajan perinne ja uusliberaali ajattelu. Artikkelit perustuu vuosina 2006–2009 tehtyyn etnografiaan, jolloin Venäjä oli muuttanut avoimeksi ja muuttaminen sekä liikkuminen valtioiden rajojen yli oli mahdollista. Artikkelit sai pohtimaan, mitä yllirajaiselle isoäitiydelle tapahtuu Venäjän myöhempien yhteiskunnallisten muutoksien ja sodan seurauksena?

Luvussa kolme pohditaan hoivaa. Osan ensimmäinen, Oksana Parfenovan artikkeli tarkastelee hoivan kolmea toimijaa: valtiota, perhettä ja ei-valtiollisia (kaupalliset ja ei kaupalliset) toimijoita. Jelena Zdracomyslovan ja Alija Nozomovan tutkimus kohdistuu pietarilaisen hoivakodin arkeen. He ovat hahmottaneet artikkelissaan kolme erilaista hoivan maailmaa: medikalisoituneen, yhteisöllisen (tai kodinomaisen) ja hotellimaisen hoivan maailman. Vaikka artikkelien kontekstina on venäläinen hoiva, mielenkiintoista on, että samoja toimijoita ja maailmoita on löydettävissä myös suomalaisesta hoivasta. Lina Van Aershotin ja Tiina Sihdon artikkelin keskiössä ovat suomalaisten iäkkäiden arkea muovanneet yhteiskuntapoliitti-

set kehityskulut ja palvelujärjestelmän muutokset. Tutkijat tekevät erinomaisesti näkyväksi vaihteet, joiden kautta Suomessa on päädytty tilanteeseen, jossa iäkkäiden palvelut ovat riittämättömiä ja resurssointi vähäistä verrattuna esimerkiksi muihin Pohjoismaihin.

Viimeisessä osiossa tarkastellaan iäkkäiden toimijuutta miesten sosiaalisten suhteiden ja paikallisuuden (Elisa Tiilikainen, Hanna Ojala, Ilkka Pietilä ja Marjaana Seppänen), seksin ja intiimielämän (Julija Zelikova) sekä kulttuuristen kuvastojen käsitysten näkökulmista (Hanna Varjakoski). Kahdessa ensimmäisessä artikkelissa aineistoina ovat iäkkäiden haastattelut. Kolmannessa analysoidaan populaarikulttuurin ja sosiaaliseen median aineistoja. Osion artikkelien kautta piirtyy kuva iäkkäistä aktiivisina ja moninaisina toimijoina omine yhteisöineen ja paikkoineen, tarpeineen ja haluineen. Muuttunut maailma ja esimerkiksi internet mahdollistaa myös iäkkäille uudenlaista, kapinallistakin toimijuutta. Iäkkäissä on ”teräsleidejä” ja ”teräsvaareja” sekä ”aktivistimummoja”. Toisaalta kuten Varjakoski toteaa, toistaiseksi kulttuuriset kuvastot eivät tuo esiin ikääntyneiden sukupuolien tai seksuaalisen

suuntautumisen moninaisuutta. Tämä moninaisuus jää teoksen ulkopuolelle, mikä on yhtäältä teoksen puute, mutta toisaalta se alleviivaa vanhuuskäsitysten perinteisyyttä.

Kirja kokonaisuudessaan toimii oivallisena johdatteluna erilaisiin tapoihin tarkastella ikääntymistä. Kirja tarkastelee kriittisesti vanhuuteen kiinnittyneitä vakiintuneita puheen ja tarkastelun tapoja sekä tekee tärkeällä tavalla näkyväksi ikääntymisen moninaisuutta. Samalla se haastaa nykyistä julkista ja yhteiskuntapoliittista keskustelua, jossa korostuu vanhojen ihmisten näkeminen taakkana. Vaikka osa teemoista on ikääntymisen ja sosiaalityön tutkijoille tuttuja, erityisesti kulttuurigerontologian ja kahden kulttuurin näkökulmat tuottavat uusia oivalluksia ja pohdintoja vanhuudesta ja sen tutkimuksesta. Kulttuurisen näkökulman, mutta ennen kaikkea tarkastelukulmien laajuuden vuoksi kirja soveltuu hyvin oppikirjaksi eri tieteenalojen opiskelijoille. Teoksella on annettavaa myös vanhuuden tutkijoille sekä ammattikäytännöissä toimiville. Monimuotoistuvassa yhteiskunnassa kulttuurinen lukutaito on tarpeen.